

EKONOMSKI ASPEKTI SRPSKO-KOSOVSKOG PITANJA

Uvod

U trenutku pisanja ovog teksta, sredinom februara 2019. godine, još uvek su na snazi carine od 100% koje je vlada u Prištini uvela na robu poreklom iz Srbije i Bosne i Hercegovine. Imajući u vidu da su pored ove carinske mere kosovske vlasti rešile da uključe i necarinske barijere, odnosno administrativne mere kojima se u potpunosti sprečava uvoz srpske i bosanskohercegovačke robe, možemo reći da su na snazi sankcije Kosova prema Srbiji i Bosni i Hercegovini. Cilj uvedenih sankcija jeste iznuditi priznanje Kosova, odnosno izvršiti dodatni pritisak u procesu pregovaranja koje je u toku sa Srbijom. Posledice ovih mera značajne su ne samo za privredu Srbije već i za region, a postavlja se i pitanje da li je ovim CEFTA praktično prestala da postoji. Smatrajući da je trgovina jedno od osnovnih pitanja ne samo ekonomskih odnosa već i političkih, te da je trenutno kamen spoticanja u normalizaciji odnosa, najveći deo ovog rada odnosiće se na prikaz strukture i dinamike trgovine između Srbije i Kosova, kao i analizu činilaca koji su doveli do uvođenja diskriminatornih carina. Posebna pažnja će biti posvećena mogućnostima koje stoje na raspolaganju Republici Srbiji da odgovori na uvedene sankcije Prištine. Kao drugo najvažnije ekonomsko pitanje i potencijalna prepreka u normalizaciji odnosa Beograda i Prištine nameće se pitanje srpske imovine na Kosovu, odnosno sprovedenih i planiranih privatizacija društvenih i javnih preduzeća.

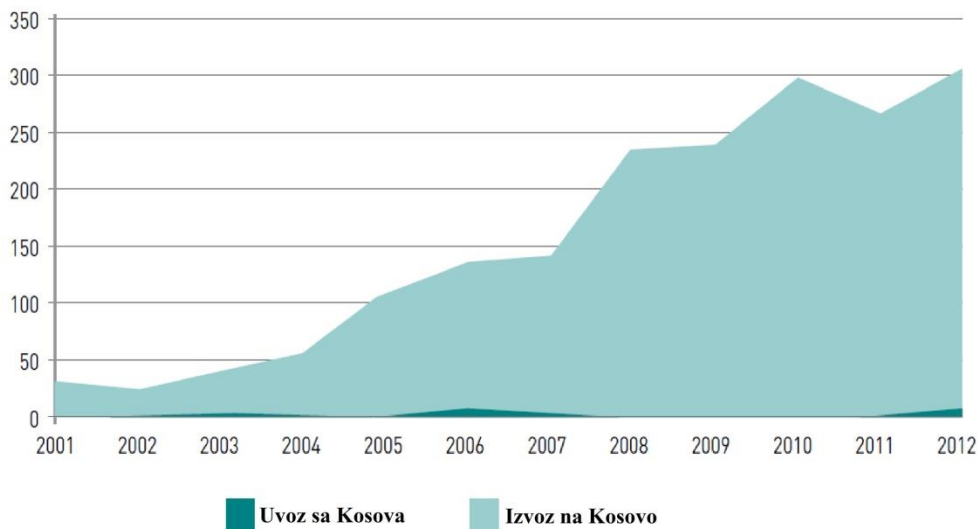
1. Dinamika i struktura trgovine između Srbije i Kosova

Trgovinski odnosi Srbije i Kosova od 2001. do kraja 2018. godine mogu se podeliti u pet faza. *Prva faza* odnosi se na period između 2001. i 2006. godine, i možemo je nazvati fazom unutrašnje trgovine, jer je roba na Kosovo bila plasirana bez carina. Beograd je u ovoj fazi u trgovinskim odnosima tretirao Kosovo kao sastavni deo Srbije. *Druga faza* trgovinskih odnosa nastaje 2006. godine, kada u okviru CEFTA Srbija priznaje Kosovo kao jedinstvenu carinsku teritoriju. Ovaj sporazum primenjuje se od sredine 2007. godine, a Kosovo je tada pristupilo sporazumu pod nazivom „Kosovo – UNMIK”. *Treća faza* trgovinskih odnosa nastaje 2008. godine, kada Kosovo proglašava nezavisnost, a Srbija kao odgovor uvodi blokadu na uvoz sve robe sa oznakom „Kosovo Customs”. Ova blokada će trajati sve do 2011. godine, kada u Briselu dolazi do dogovora dve strane kojim se omogućava trgovina. Nakon toga nastupa *četvrta faza* – faza slobodne trgovine u kojoj se promet robe i usluga nesmetano vrši po pravilima u okviru CEFTA, što praktično znači da ne postoje carine i značajne necarinske barijere, te da se radi o zoni slobodne trgovine. *Peta faza* u kojoj se trenutno nalaze Beograd i Priština, može se nazvati fazom diskriminatornih carina. Ovu fazu karakteriše uvođenje od strane Kosova carina od 100% na robu poreklom iz Srbije i Bosne i Hercegovine. Trgovinski odnosi u ovoj fazi su jednostrani, pa roba iz

Srbije nema legalan pristup Kosovu, dok je Srbija zadržala bescarinski tretman robe sa Kosova, poštujući pravila CEFTA.

Prvi podaci o trgovinskoj razmeni između Srbije i Kosova dobijeni su za 2001. godinu, kada je ukupna spoljnotrgovinska razmena iznosila oko 30 miliona evra i gotovo celokupna trgovina odnosila se na izvoz na Kosovo. Posmatrajući prvu fazu trgovinskih odnosa (2001–2006) možemo videti da je u ovom periodu ukupna spoljnotrgovinska razmena skoro šestostruko porasla, te je u 2006. godini, iznosila 140 miliona evra. Treba imati u vidu da zvanični spoljnotrgovinski podaci ne postoje, jer se radi o periodu kada srpska roba na teritoriju Kosova stiže bez carina, prvo na sever Kosova, u Kosovsku Mitrovicu, a onda i dalje u ostale delove Kosova. Na samom kraju ove prve faze trgovinskih odnosa, Kosovo beleži najveći izvoz u Srbiju u vrednosti od aproksimativno 12 miliona evra.

Grafikon 1.
Trgovina između Srbije i Kosova u mil. EUR (2001–2012)

Izvor: Predrag Bjelić, „Trade between Serbia and Kosovo”, in: *Regulation of Trade Across Contested Borders, The cases of China/Taiwan, Serbia/Kosovo*, Ed: Natalia Mirimanova, International Alert, London 2015, p. 29.

U drugoj fazi, Srbija pristupa zajedno sa Kosovom sporazumu CEFTA, čime Srbija i zvanično priznaje Kosovo kao jedinstvenu i zasebnu carinsku teritoriju. U tom trenutku CEFTA broji devet privreda Jugoistočne Evrope, da bi već 2007. godine iz nje istupile Rumunija i Bugarska, a 2013. godine i Hrvatska zbog pristupanja Evropskoj uniji. Danas CEFTA broji sedam strana ugovornica, koje pored Srbije i Kosova čine još i Crna Gora, Albanija, Bosna i Hercegovina, Makedonija i Moldavija. Cilj CEFTA bio je stvaranje zone slobodne trgovine prvenstveno za robu, što je uspešno sprovedeno do kraja 2010. godine. Značaj koji CEFTA ima za srpske privrednike je izuzetan. Spoljnotrgovinska razmena Srbije sa zemljama CEFTA dostigla je u 2017. godini

vrednost od 3,9 milijardi dolara, što je za 28% više nego 2006. godine, kada je Srbija pristupila ovom sporazumu.¹ Koliko je ovaj sporazum važan za Srbiju govori i podatak da je srpski suficit robne razmene sa zemljama članicama CEFTA rastao u periodu 2006–2017. po prosečnoj godišnjoj stopi od 8,4%, a samo u 2017. godini, pokrivenost uvoza izvozom dostigla je nivo od 245%. Dakle, Srbija iz godine u godinu dominira u okviru CEFTA kao najznačajniji izvoznik, a najveći disparitet u bilateralnoj trgovinskoj saradnji ima upravo sa Kosovom. Možemo primetiti da je samo u 2012. godini spoljnotrgovinski suficit Srbije u odnosu na Kosovo iznosio oko 300 miliona evra.

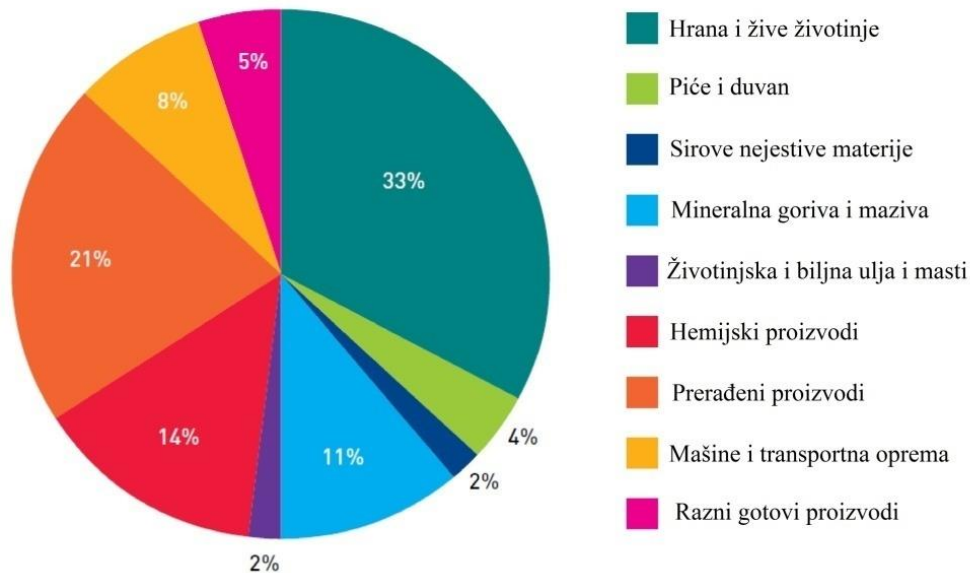
Nakon 2008. godine (treća faza) kada je Kosovo proglasilo nezavisnost, nivo izvoza iz Srbije na Kosovo je stagnirao godinu dana, da bi od 2009. godine do 2010. godine bio povećan za 20%. Ovde treba imati u vidu da do 2008. godine Srbija nema jasne i precizne podatke o izvozu na Kosovo, jer ovu trgovinu nije tretirala kao spoljnu trgovinu. Sva roba plasirana na sever Kosova tretirala se kao deo unutrašnje trgovine. Tek od 2008. godine Srbija počinje da vodi jasnu evidenciju o izvozu na celokupno Kosovo. Pritom u ovom periodu Kosovo i dalje ne kontroliše severni deo, odnosno granične prelaze Jarinje i Brnjak. Zbog insistiranja Kosova da njihova roba nosi oznaku države Kosovo, Srbija i Bosna i Hercegovina blokiraju uvoz svih proizvoda od decembra 2008. godine, koji u pratećim papirima nose oznaku carine Kosova. Izvoz sa Kosova u Srbiju je zbog toga opao za 65% u 2009. godini, u odnosu na 2008. godinu. Blokada je trajala sve do 2011. godine, zbog čega je Kosovo izgubilo 30 miliona evra, odnosno 4% od ukupnog izvoza.² Možemo primetiti da robni izvoz sa Kosova u Srbiju u periodu od 2008. do 2011. godine praktično nije postojao. Zbog ovoga Kosovo 2011. godine uvodi kontramere. Kako bi se rešio ovaj problem Evropska unija (EU) započinje dijalog o tehničkim pitanjima 2011. godine, koji rezultira kompromisom dve strane. Srbija pristaje da kosovska roba nosi oznaku „Carina Kosova”, pod uslovom da se nigde u pratećim izvoznim dokumentima ne nalazi oznaka i pečat „Republike Kosovo”. Nakon ovog sporazuma, koji je usmeno dogovoren i potvrđen na papiru ali bez zvaničnih potpisa Beograda i Prištine, nastupa četvrta faza trgovinskih bilateralnih odnosa, odnosno faza slobodne trgovine.

---

¹ Predrag Bjelić i Radmila Dragutinović Mitrović, *Unapređenje pozicije Srbije u okviru CEFTA 2006*, FREN – Fondacija za razvoj ekonomske nauke, Beograd, 2018, str. 24.

² Shpend Kursani and Berat Thaqi, „Kosovo–Serbia: Regulatory aspects of trade and economic relations”, in: *Regulation of Trade Across Contested Borders, The cases of China/Taiwan, Serbia/Kosovo*, Ed: Natalia Mirimanova, International Alert, London 2015, p .44.

Slika 1. Struktura robnog izvoza Srbije na Kosovo (2012)

Izvor: Predrag Bjelić, „Trade between Serbia and Kosovo”, in: *Regulation of Trade Across Contested Borders, The cases of China/Taiwan, Serbia/Kosovo*, Ed: Natalia Mirimanova, International Alert, London 2015, p. 30

Kada govorimo o strukturi trgovine između Srbije i Kosova, moramo istaći da je u celokupnom posmatranom periodu, od 2001. godine do kraja 2018. godine, Srbija beležila stalno rastući suficit u ovoj razmeni. Razlog se nalazi prvenstveno u razlici u veličini i snazi jedne i druge privrede, kao i razlici u nivou industrijskog razvoja. Srbija na Kosovo najviše izvozi hranu i žive životinje, na koje otpada 33% od ukupnog izvoza. Na drugom mestu nalaze se prerađeni proizvodi sa 21% udela u izvozu. Prate ih hemijski proizvodi i mineralna goriva i maziva sa 14% i 11% udela u ukupnom plasmanu na Kosovu, respektivno.³

Prema podacima iz decembra 2015. godine koje navode „Zeri”, Srbija je najznačajniji trgovinski partner Kosova. Od ukupnog uvoza na Kosovo, na Srbiju kao zemlju porekla otpada 12,7%, dok od ukupnog izvoza sa Kosova na Srbiju otpada 10,7%. Pored Srbije, Kosovo najviše uvozi iz Turske (12,0%), Nemačke (11,9%), Kine (9,4%), Italije (9,2%) i Makedonije (5%). Srbija je ekonomski značajna za Kosovo i zbog činjenice da predstavlja zemlju tranzita za većinu robe koja dolazi na Kosovo ili se sa njega izvozi. Međutim, postoje velike razlike između statistike Kosova i podataka koji se mogu dobiti od zvaničnih srpskih organa. Zvanični podaci Republičkog fonda za statistiku Srbije ne sadrže podatke o trgovini Srbije sa Kosovom, pa su jedini relevantni podaci kojima raspolažemo oni koji se mogu dobiti od Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija Srbije. Razlika u zvaničnim podacima Srbije i Kosova ukazuje na to da deo trgovine nije zabeležen na jednoj strani i da se značajan deo trgovine odvija u sivoj zoni. Ovo

³ Predrag Bjelić, „Trade between Serbia and Kosovo”, in: *Regulation of Trade Across Contested Borders, The cases of China/Taiwan, Serbia/Kosovo*, Ed: Natalia Mirimanova, International Alert, London 2015, p. 30.

praktično znači da trgovinski tokovi značajnim delom skriveni kako bi se smanjili porezi i carine i odnosi se prvenstveno na izvoz srpske robe na Kosovo.

Istraživanje Centra za regionalizam iz 2012. godine, koje je obuhvatalo zvanične trgovinske tokove ali i sivu zonu trgovine između Srbije i Kosova, pokazalo je da je vrednost trgovine u sivoj zoni te godine iznosila oko 200 miliona evra. Ovo praktično znači da se 40% od ukupne trgovine između Srbije i Kosova odvija u sivoj zoni, a neke procene idu i do 50%.⁴ U trenutku pisanja ovog teksta, dok su još uvek na snazi carine Kosova od 100% na srpsku robu a rafovi na Kosovu puni iste te robe, možemo zaključiti da se celokupan izvoz iz Srbije odvija delom u sivoj zoni a delom kroz reeksport preko drugih okolnih država, što je nelegalno. Osim sive zone, štetu po budžet Srbije nanosila je praksa oslobađanja PDV-a robe koja je iz Srbije plasirana na sever Kosova, a sprovodila se uredbom Vlade Republike Srbije od 2006. godine. Roba koja bi prešla administrativne prelaze bila bi oslobođena pomenutog poreza. Uzimajući u obzir da je Srbija na sever Kosova u tom periodu faktički izvozila bez carina, ovo je stvorilo idealne uslove za malverzacije koje su omogućavale da ista roba bude vraćena u Srbiju, čime je značajno oštećen budžet Republike Srbije. Kao ilustraciju navodimo primer uvoza vozila i nafte, kao najčešće korišćene robe za ovu vrstu malverzacije. U periodu između 2007. i 2011. godine, dok je sprovedena ova uredba, na sever Kosova je iz Srbije stiglo oko 14.400 vozila u ukupnoj vrednosti od oko 666 miliona evra i nafte u vrednosti od oko 503 miliona evra.⁵

2. Diskriminatorne carine kao instrument spoljne politike Kosova

Tržište Kosova je od izuzetnog značaja za Republiku Srbiju. Prema podacima Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija, Srbija je u 2017. godini izvezla robe na Kosovo u vrednosti od oko 420 miliona evra.⁶ Ova činjenica je svakako bila poznata Ramušu Haradinaju kada je 21. novembra 2018. godine njegova vlada uvela carine na robu poreklom iz Srbije i BiH od 100%. Pored ove carinske mere, kosovske vlasti su rešile da uključe i jednu necarinsku barijeru, administrativnu meru, kako bi u potpunosti sprečile uvoz srpske robe. Robu na čijoj deklaraciji piše „Kosovo i Metohija”, „Rezolucija 1244” ili „Kosovo UNMIK”, a ne „Republika Kosovo” tržišna inspekcija pleni, a kao takva ne može ni da uđe na teritoriju Kosova. Od donošenja ove odluke Prištine, preko najfrekventnijeg prelaza Merdare nije prešao niti jedan kamion iz centralne Srbije.

Ovim potezom spoljnotrgovinska politika Kosova postala je instrument kojim političari u Prištini kupuju političke poene na domaćem terenu, dok pokušavaju da uvere SAD, svoje najveće saveznike u ispravnost odluke koja je bez presedana u 21. veku. Mere koje je Priština uvela nisu protekcionističke ekonomske prirode, u cilju zaštite domaćih proizvođača, već isključivo političke i to Priština ne krije, već sa ponosom ističe. Službeni Vašington poslao je 13. februara 2019. godine najvišim kosovskim zvaničnicima upozorenje sa zahtevom da se ukinu carinske stope od 100% za

---

⁴ Ibid, p. 33.

⁵ Ibid.

⁶ Predrag Bjelić i Radmila Dragutinović Mitrović, *Unapređenje pozicije Srbije u okviru CEFTA 2006*, FREN – Fondacija za razvoj ekonomske nauke, Beograd, 2018, str. 29.

robu iz Srbije i Bosne i Hercegovine, uz podsećanje na dosadašnji američki doprinos Kosovu i pretnju da će, ako ne ukinu carine, uslediti šire sankcije. Ove šire sankcije se još uvek ogledaju samo u pretnji da se odnosi SAD i Kosova „neće obnoviti na prethodni nivo”. Odgovor Ramuša Haradinaja ostao je jasan: „Uprkos ljubavi prema Americi, carine ipak neće biti ukinute”.⁷ Ovakav odgovor bio je sasvim očekivan, kako zbog niskog intenziteta pritiska koji su SAD izvršile na Prištinu tako i zbog činjenice da je sam premijer Haradinaj više puta ponovio (a čak se i javno zakleo) da carine neće biti ukunute sve dok Bosna i Hercegovina i Srbija ne priznaju Kosovo u njegovim sadašnjim granicama. Povlačenje ove odluke Prištine značilo bi i političko samoubistvo Ramuša Haradinaja, te je on ostao istrajan u svojim zahtevima koji imaju široku podršku albanskog stanovništva na Kosovu. Sa druge strane, Srbija je ostala istrajna u svojim stavovima da uprkos ogromnim gubicima neće uvoditi recipročne mere, niti bilo koje druge administrativne ili tehničke mere koje bi ugrozile izvoz sa Kosova ili otežale tranzit kosovske robe preko Srbije. Beograd čak istrajava i na jednostranom poštovanju Briselskog sporazuma, uprkos činjenici da je Priština najavila da neće dozvoliti formiranje Zajednice srpskih opština jer je ono, kako navode, u suprotnosti sa ustavom Kosova i narušava njegov teritorijalni integritet. Upravo zbog ovakve politike nečinjenja Vlade Republike Srbije, sa jedne strane i slabog, gotovo nepostojećeg međunarodnog pritiska prema Prištini, jasna je i sasvim racionalna politička odluka Ramuša Haradinaja da se istraje na enormno visokim carinskim stopama kojima se diskriminiše roba iz Srbije i Bosne i Hercegovine.

U političkim igrama moći između Beograda i Prištine, možemo reći da je Srbija značajno potcenila svog protivnika kada su srpski zvaničnici otvoreno slavili neprimanje Kosova u Interpol 20. novembra 2018. godine, smatrajući to svojim velikim diplomatskim uspehom. Odgovor Prištine u vidu diskriminatornih carinskih stopa usledio je već sutradan, 21. novembra 2018. godine, a imao je za cilj nekoliko stvari. Prvo, homogenizovanje albanskog političkog korpusa i dobijanje podrške politici insistiranja na teritorijalnom integritetu i suverenitetu Kosova. Drugim rečima, pretvaranje debakla u Dubaiju u pobjedu na Kosovu. Drugo, pokazivanje Srbiji da Kosovo kontroliše svoje granice u celosti, da je samostalno i da suvereno sprovodi svoju ekonomsku i spoljnu politiku. Treće, nanošenje ekonomske štete Srbiji u vidu direktne posledice osporavanja državnosti Kosova.

Odluku da prekrši osnovne principe savremene međunarodne trgovine i CEFTA čija je članica, vlada Kosova nije donela naprečac i ne možemo je smatrati ishitrenom. Naime, vlasti u Prištini su prvo u julu 2018. godine uvele zaštitne mere u vidu carina od 30% na uvoz pojedinih vrsta voća i povrća, kao i kukuruza, što je prvenstveno bilo usmereno ka izvoznim iz Srbije, jer upravo ova vrsta robe dominira u ukupnom srpskom plasmanu na Kosovo. Ipak, ovo nije predstavljalo diskriminatorne carine, jer se nisu odnosile isključivo na robu iz Srbije. Ova mera kosovskih vlasti ukinuta je već početkom narednog meseca i može se smatrati prvim probnim balonom koji je vlada Kosova pustila u okviru CEFTA. Drugi probni balon je nastupio 6.

---

⁷ Al Jazeera, „Oštro američko upozorenje Kosovu: Ukinite takse”, Internet: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/ostro-americko-upozorenje-kosovu-ukinite-takse?fbclid=IwAR2Jg8ihsDFbxKUQq8SKShZ7x5VKVDdFaqR9ICD1zWXl3jB2Ps3NXdH5tI>, pristupljeno: 17.02.2018.

novembra 2018. godine, kada je Priština prvi put uvela diskriminatorne carine od 10% na svu robu poreklom iz Srbije i Bosne i Hercegovine i time narušila osnovna načela i principe CEFTA – princip najpovlašćenije nacije i princip nacionalnog tretmana. Ovo možemo smatrati prekretnicom u ekonomskim odnosima Srbije i Kosova, koja nažalost nije naišla na značajniju osudu međunarodne zajednice, a ni samih ostalih članica CEFTA. Ohrabrena niskim intenzitetom međunarodnog pritiska, kao i činjenicom da u okviru CEFTA ima punu podršku Albanije, Kosovo je 21. novembra 2018. godine dodatno podiglo carine na uvoz robe iz Srbije i Bosne i Hercegovine na enormnih 100%. Da ova odluka nije ishitrena, govori nam i podatak da je roba koja se uvozi na Kosovo iz Srbije i BiH prvenstveno roba široke potrošnje, koju je kosovsko tržište lako supstituisalo robom iz Makedonije, Albanije, Crne Gore, pa čak i Slovenije, koja je u kratkom periodu povećala svoj izvoz na Kosovo za čak 123%.⁸ Upravo zbog toga izvoznici iz ovih zemalja i jesu najveći dobitnici u ovoj političkoj igri.

3. Posledice po Republiku Srbiju

Srpski ministar trgovine, turizma i telekomunikacija Rasim Ljajić izjavio je 11.02.2019. godine da je Srbija zbog carina od 100% koje je uvela Priština do kraja januara izgubila oko 90 miliona evra zbog neostvarenog izvoza na Kosovo.⁹ Istom prilikom napomenuo je da će 21. februara 2019. godine Ministarstvo kojim rukovodi imati tačan bilans stanja koliko je manje plasirano robe na Kosovo. I bez uvida u ovaj najavljeni izveštaj jasno je da je Kosovo jedan od najznačajnijih izvoznih tržišta Srbije i da srpski proizvođači svakim danom sve više gube poziciju na tržištu Kosova koju su godinama gradili.

Nakon prikazanih činilaca koji su doveli do uvođenja diskriminatornih carina, neophodno je analizirati njihove ekonomske posledice na Republiku Srbiju. Od ukupnog izvoza Srbije u zemlje CEFTA u 2017. godini, koji je iznosio aproksimativno tri milijarde evra, udeo Kosova bio je 14%, odnosno 420 miliona evra. Ovo praktično znači da Srbija svakim danom otkako su ove mere uvedene gubi oko 1,1 milion evra. Na mesečnom nivou ovo iznosi 35 miliona evra, što predstavlja optimističnu procenu. Premijerka Srbije Ana Brnabić izjavila je u decembru 2018. godine da Srbija mesečno gubi 42 miliona evra zbog neostvarenog izvoza. Držeći se ove procene, Srbija će do 21. februara 2019, odnosno za tri meseca primene diskriminatornih carina izgubiti 126 miliona evra. Drugim rečima, srpska privreda svakim danom gubi oko 1,4 milion evra zbog carina Kosova. Osnovno pitanje koje se postavlja jeste šta Srbija može da preduzme.

U okviru CEFTA, Srbija ne može da postigne praktično ništa. Osnovni razlog stoji u činjenici da mehanizam za rešavanje sporova u okviru CEFTA funkcioniše tako da strane ugovornice glasaju za odluku u rešavanju sporova, gde jedna od njih krši pravila ovog sporazuma. Drugim rečima, da bi se u okviru CEFTA donela odluka i sankcionisale mere jedne od članica, sve

---

⁸ B92, „Svi su iskoristili, Slovenija povećala izvoz 123%”, Internet: https://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2019&mm=01&dd=31&nav_id=1500206, pristupljeno: 17.02.2019.

⁹ Danas, „Ljajić: Šteta od taksi 90 miliona evra”, Internet: <https://www.danas.rs/ekonomija/ljajic-steta-od-taksi-90-miliona-evra/>, pristupljeno 17.02.2019.

preostale strane ugovornice treba da izglasaju odluku u kojoj će se osuditi jedna od njih. Dakle, neophodno je da odluku podrže sve zemlje, a izvesno je da Albanija, Crna Gora, pa i Makedonija to neće učiniti. Ne samo da ovakvu odluku kojom bi se osudio postupak Prištine Albanija neće doneti, već je albanski premijer Edi Rama u nekoliko navrata istakao da daje punu podršku Prištini i da čak razmatra uvođenje carinske unije sa Kosovom, kada je spominjao Drač kao luku kosovske carine.¹⁰

Kada govorimo o mehanizmu za rešavanje sporova u okviru CEFTA, moramo se osvrnuti i na mehanizam rešavanja sporova u Svetskoj trgovinskoj organizaciji, koji je veoma efikasan i često se u literaturi navodi kao najveća prednost članstva.¹¹ Naime, da su Srbija i Kosovo članice STO, pitanje carina se ne bi postavljalo i bilo bi rešeno po unapred predviđenoj proceduri i jasnim pravilima. Srbija još uvek nije članica STO, iako to pokušava da postane, još od njenog nastanka 1995. godine, dok za Kosovo još uvek nema indicija da želi da podnese zahtev za prijem u članstvo, iako na to ima pravo kao zasebna carinska teritorija. Dodajmo ovome da i Srbija i Kosovo teže pristupanju Evropskoj uniji, a članstvo u Svetskoj trgovinskoj organizaciji predstavlja jedan od osnovnih preduslova za zatvaranje poglavlja 30, koje se bavi ekonomskim odnosima sa inostranstvom.

Imajući u vidu da su Srbiji na multilateralnom nivou vezane ruke, ona bi mogla da se okrene jednostranim merama, odnosno da recipročno odgovori na diskriminatorne carine Kosova. Ovo bi podrazumevalo kontramere, odnosno uvođenje carina od 100% na robu poreklom sa Kosova, kao i administrativne mere kojima se faktički zabranjuje ulazak kosovske robe na teritoriju Srbije, čak i kao robe u tranzitu. Na isti način na koji je Priština onemogućila robu koja ne nosi oznaku „Republike Kosovo” da uđe na njenu teritoriju, tako bi Srbija zabranila pristup tržištu robi sa oznakom „Republika Kosovo” ili „Carina Kosova”. Drugim rečima, Srbija bi vratila blokadu koja je postojala u periodu od proglašenja nezavisnosti Kosova 2008. godine do 2011. godine i Sporazuma o tehničkim pitanjima. S obzirom na to da Srbija nije jedina pogođena ekstremno visokim carinama i necarinskim barijerama Kosova, već je to i Bosna i Hercegovina, ove dve zemlje bi mogle zajednički da odgovore recipročnim merama. Ipak, računajući da je sa Kosova 2017. godine Srbija uvezla robe u aproksimativnoj vrednosti od svega 25 miliona evra, ove mere ne bi dale značajne rezultate, ali bi svakako zadale udarac vlastima u Prištini. Recipročne mere bi bile u potpunosti ekonomski opravdane i one su u međunarodnoj trgovinskoj praksi krajnje očekivane.

Zvanična politika Beograda ostaje da „Srbija ni na koji način neće uzvraćati sličnim merama, jer hoće da bude i ostane pouzdan partner svima, u regionu, ali i Evropi i svetu”. Osim toga, predsednik Srbije Aleksandar Vučić dodao je da „Srbija neće zaustavljati njihove kamione”,

---

¹⁰ RTS, „Drač od danas postaje i luka kosovske carine”, Internet: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3388071/drac-od-danas-postaje-i-luka-kosovske-carine.html>, pristuljeno: 15.02.2019.

¹¹ Stevan Rapačić, *Svetska trgovinska organizacija i preduzeća u spoljnoj trgovini*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2013, str. 32.

jer želi da sačuva mir i pokaže razliku između odgovornog i neodgovornog ponašanja.¹² Iz ove izjave predsednika Srbije, jasno je da Beograd neće učiniti ništa čime bi ugrozio svoj partnerski imidž u regionu. Priština otvoreno krši pravila CEFTA, kao i Briselski sporazum, deklarativno izjavljujući da neće formirati Zajednicu srpskih opština, dok na apele zvaničnog Brisela i Vašingtona odgovara ultimatumom. U isto vreme albanski premijer Edi Rama potvrdio je da je unija Albanije i Kosova „plan A” njegove vlade.¹³ U trgovinskom smislu ovo bi praktično značilo jedinstvene carine na ove dve teritorije, odnosno produbljivanje sukoba, jer bi se time roba iz Srbije i Bosne i Hercegovine carinila po stopi od 100% i prilikom izvoza u Albaniju.

4. Pitanja imovine – privatizacija društvenih preduzeća na Kosovu

Godine 2018. predsednik Srbije Aleksandar Vučić ocenio je pitanje imovine na Kosovu kao jednu od ključnih i najvažnijih tema između Beograda i Prištine. Tom prilikom naglasio je da će biti reči o privatnoj i društvenoj imovini, zatim imovini Srpske pravoslavne crkve (SPC) i imovini privrednih subjekata koji su registrovani izvan Kosova, a nalaze se na toj teritoriji. *Politika* je tada pisala da Srbija na Kosovu ima imovinu vrednu čak 200 milijardi evra.¹⁴ Za potrebe ovog rada ograničićemo se na pitanje privatizacije društvenih preduzeća, koja se javlja kao značajan ekonomski aspekt u normalizaciji odnosa Beograda i Prištine. Kao deo misije izgradnje mira na Kosovu, misija Ujedinjenih nacija sprovela je privatizaciju društvenih preduzeća po *spin off* modelu. Odabir ovog modela privatizacije podrazumevao je prodaju preduzeća tako što se u okviru postojećeg preduzeća formira novo, koje obuhvata samo aktivu, dok obaveze ostaju u starom preduzeću, na koje se kasnije primenjuje postupak likvidacije. Ovakva privatizacija obezbedila je ubranu prodaju velikog broja preduzeća, bez ograničenja novih kupaca u pogledu poverilačkih prava.

U vezi sa privatizacijom društvenih preduzeća na Kosovu javljaju se dva osnovna problema. Prvi se odnosi vlasnički aspekt, odnosno pitanje kome pripadaju društvena preduzeća na Kosovu s obzirom na njihov specifičan svojinski režim. Činjenica je da su društvena preduzeća na Kosovu osnivali savezni i republički organi, čiji je pravni naslednik Srbija. Kosovska strana osporava ovo i u procesu privatizacije u potpunosti su zanemarena vlasnička prava Republike Srbije. Drugi problem odnosi se na sam izbor modela privatizacije. Naime, postavlja se pitanje zašto je odabran *spin off* model a ne stečaj, kada je većina preduzeća zbog dugovanja ispunila gotovo sve uslove za pokretanje postupka stečaja. Na taj način bi se iz stečajne mase namirili poverioci, a tek potom razmatrala mogućnost prodaje ostatka preduzeća, a ne obrnuto, kako je u

---

¹² *Večernje novosti*, „Vučić posle sednice saveta: Nećemo uzvraćati – hoćemo da ostanemo pouzdan partner; Obavestićemo svet i zaštititi Srbe na KiM”, Internet: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno>, pristupljeno: 21.11.2018.

¹³ *Večernje novosti*, „Nepristojna ponuda SAD – Srbija odbija zahtev Trampa”, Internet: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:777799-Srbija-odbija-zahtev-Trampa>, pristupljeno 17.02.2019.

¹⁴ *Politika*, „Srpska imovina na Kosmetu vredna 200 milijardi evra”, Internet: <http://www.politika.rs/sr/clanak/408931/Srpska-imovina-na-Kosmetu-vredna-200-milijardi-evra>, 17.02.2019.

najvećem broju slučajeva činjeno.¹⁵ U istom periodu dok je na Kosovu tekla privatizacija, Srbija je počela sa servisiranjem dugova kosovskih preduzeća i započet je proces isplate međunarodnih poverilaca.

Ukupno je privatizovano 660 društvenih preduzeća u kojima je radilo šezdeset hiljada ljudi. Prihod od prodaje ovih preduzeća iznosio je oko 660 miliona evra, odnosno oko milion evra po preduzeću, što svakako ne predstavlja značajan kapital sa kojim se mogla pokrenuti industrijalizacija i modernizacija privrede Kosova. Sa ovim kapitalom se nisu mogla ni isplatiti dugovanja prema poveriocima koja su društvena preduzeća imala. Sumnju da su preduzeća prodavana na brzinu i ispod realne cene podgreva i podatak da je jedno od poznatijih među njima, „Pećka pivara”, prodata za svega 11,1 milion evra, što je po procenama ekonomista čak tri puta niže od realne tržišne cene.¹⁶ Imajući u vidu kapacitet i dominantnu ulogu ove fabrike piva na tržištu Kosova i okolnoj regiji, kao i poređenjem sa privatizacijom drugih pivara u regionu zapadnog Balkana, nameće se pitanje izbora adekvatnog modela i transparentne tenderske procedure, posebno iz ugla ostvarenog privatizacionog prihoda.¹⁷ Strani investitori od kojih se očekivalo da donesu tehnologiju i znanje izostali su u ovom procesu, pa su praktično sva preduzeća završila u rukama kosovskih Albanaca ili Albanaca iz dijaspore. Kao i privatizaciju koja je sprovedena u Srbiji, i ovu je isuviše često pratio gubitak radnih mesta, gašenje preduzeća i rasprodaja imovine sa ciljem obezbeđivanja građevinskog zemljišta. Ipak, zabrinjava podatak da je trećina društvenih preduzeća na Kosovu nakon privatizacije prestala da postoji. Privatizacija koju je vršio UNMIK pod izgovorom izgradnje mira i privrednog oporavka Kosova, pokazala se kao problematična, jer je pored upitnog pravnog okvira, sporna i njena ekonomska opravdanost. Stvarne procene govore da je oko četrdeset hiljada ljudi ostalo bez posla u procesu privatizacije.¹⁸ Uzimajući u obzir prihode od privatizacije i njene rezultate, ovo su ubedljivo najlošije performanse privatizacije u celoj istočnoj Evropi.¹⁹

Osim legitimnosti privatizacije koja je upitna po osnovu imovinskih prava Srbije, dodatni nedostaci se ogledaju u kršenju prava vlasnika nacionalizovane imovine, nemogućnosti radnika da ostvare svoja prava, kao i činjenice da u samom procesu nije proveravano poreklo kapitala budućih vlasnika. Gotova sva preduzeća privatizovali su Albanci, što je dovelo do diskriminacije prilikom zapošljavanja po etničkim osnovama. Ovim je dodatno urgožena ekonomska održivost srpske zajednice na Kosovu. Možda i najznačajniji nedostatak ove privatizacije ogleda se i u neprimenjivanju prethodne procene vrednosti kapitala i imovine u procesu privatizacije. Kako bi se privatizacija sprovedla u najkraćem mogućem roku, društvena preduzeća su prodavana ne po

---

¹⁵ Sandra Davidović, *Privatizacija društvenih preduzeća na Kosovu i Metohiji pod okriljem UNMIK administracije: pregled, ocene, zaključci*, Beogradski forum za svet ravnopravnih, Beograd, 2018, str. 69.

¹⁶ Ibid, str. 93.

¹⁷ Slobodan Aćimović, „Analiza procesa i modela privatizacije na Kosovu”, Nova srpska politička misao, Internet: http://starisajt.nspm.rs/ekonomskapolitika/2008_acimovic1.htm, pristupljeno: 17.02.2019.

¹⁸ Sandra Davidović, *Privatizacija društvenih preduzeća na Kosovu i Metohiji pod okriljem UNMIK administracije: pregled, ocene, zaključci*, Beogradski forum za svet ravnopravnih, Beograd, 2018, str. 94.

¹⁹ Slobodan Aćimović, „Analiza procesa i modela privatizacije na Kosovu”, Nova srpska politička misao, Internet: http://starisajt.nspm.rs/ekonomskapolitika/2008_acimovic1.htm, pristupljeno: 17.02.2019.

kriterijumu koliko stvarno vrede, već po tome šta je minimalno prihvatljiva cena. Drugim rečima, da bi se preduzeće našlo na tenderu, njegova cena je bila dogovorena nekom vrstom prethodne pogodbe, što predstavlja presedan u postupcima privatizacije društvenog kapitala zemalja u tranziciji.²⁰

Profesor Slobodan Aćimović, koji se prvi bavio problemom privatizacije društvenih preduzeća na Kosovu, još 2008. godine je istakao da „na sreću onih koji su sproveli privatizaciju i posebno onih koji su u njoj profitirali, nekakvog snažnog i organizovanog stava vlade i javnosti Srbije po pitanju te privatizacije gotovo da nije ni bilo”.²¹ Jedanaest godina kasnije, kada je u toku proces normalizacije odnosa Beograda i Prištine, pitanje sporne privatizacije i imovine se neminovno vraća na agendu otvorenih ekonomskih pitanja dve suprotstavljene strane.

Zaključak

U radu smo izdvojili pitanje trgovinskih odnosa i imovine, kao dva osnovna ekonomska aspekta odnosa Beograda i Prištine. Carine od 100% koje je uvela Priština na uvoz robe iz Srbije i Bosne i Hercegovine dovode do toga da Srbija svakodnevno gubi preko milion evra po osnovu neostvarenog izvoza. Srbija ostaje privržena ispunjavanju Briselskog sporazuma i pravila CEFTA, iako je kosovska strana jasno stavila do znanja Srbiji i međunarodnoj zajednici da neće povući diskriminatorne carine sve dok Srbija ne prizna Kosovo, kao i da nema nameru da formira Zajednicu srpskih opština. Uvodeći ove carine koje su u suprotnosti sa pravilima CEFTA, Priština je proračunato rizikovala i zasad joj se taj rizik isplatio. S jedne strane, ova odluka donela je premijeru Kosova Ramušu Haradinaju značajnu podršku među albanskim stanovništvom, a sa druge je nanela značajnu ekonomsku štetu Srbiji, koja se svakim danom povećava. Od dužine trajanja diskriminatornih carina zavisiće i budućnost srpskih proizvoda na Kosovu, koje je bilo jedno od najznačajnijih tržišta za srpski izvoz. Naime, robu široke potrošnje koja dominira u srpskom izvozu zamenila je roba iz EU, Turske i okolnih zemalja, što pretilo da ozbiljno ugrozi buduće pozicioniranje srpskih proizvoda i njihov povratak na kosovsko tržište. Sa druge strane, Srbija ne čini ništa kako bi izvršila pritisak na Kosovo, osim što srpski predstavnici na međunarodnim forumima i sastancima upućuju žalbe pre svega EU, a onda i SAD, koje za sada ostaju neuzvraćene. Kako bi pokazala da ostaje pouzdan partner u regionu, Srbija ne želi da uvede konkretne recipročne mere u vidu kompenzatornih dažbina i blokade kosovske robe. Legitimni instrumenti koji i dalje ostaju na raspolaganju Srbiji po osnovu načela reciprociteta jesu: zajedničke kontramere sa Bosnom i Hercegovinom, čime bi praktično bio blokiran celokupni kosovski izvoz u EU, ali i prestanak ispunjavanja obaveza proisteklih iz Briselskog sporazuma, do ukidanja carina i povratka za pregovarački sto. Posledice koje bi ova druga mera imala na jačanje intenziteta pritiska na Prištinu da ukine carine daleko su veće i dalekosežnije od blokade kosovske robe, uzimajući u obzir dosadašnju nisku vrednost uvoza u Srbiju. Pitanje imovine ostaje jedan od najznačajnijih nerešenih problema između Beograda i Prištine. Osim pitanja imovine SPC, pitanja

---

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

privatne svojine i imovine privrednih subjekata koji su registrovani izvan Kosova, Srbija pokreće i pitanje privatizovanih društvenih preduzeća. Legitimnost sprovedene privatizacije društvenih preduzeća na Kosovu upitna je prvenstveno zbog kršenja imovinskih prava Srbije, ali i zbog problematičnog izbora modela privatizacije, koji je podrazumevao neprimenjivanje prethodne procene vrednosti kapitala i imovine i ubranu prodaju velikog broja preduzeća, bez ograničenja novih kupaca u pogledu poverilačkih prava.

Dr Stevan Rapaić, naučni saradnik

Institut za međunarodnu politiku i privredu

Literatura:

Predrag Bjelić i Radmila Dragutinović Mitrović, *Unapređenje pozicije Srbije u okviru CEFTA 2006*, FREN – Fondacija za razvoj ekonomske nauke, Beograd, 2018, str. 24.

Shpend Kursani and Berat Thaqi, „Kosovo–Serbia: Regulatory aspects of trade and economic relations”, in: *Regulation of Trade Across Contested Borders, The cases of China/Taiwan, Serbia/Kosovo*, Ed: Natalia Mirimanova, International Alert, London 2015, p. 44.

Predrag Bjelić, „Trade between Serbia and Kosovo”, in: *Regulation of Trade Across Contested Borders, The cases of China/Taiwan, Serbia/Kosovo*, Ed: Natalia Mirimanova, International Alert, London 2015, p. 30.

Al Jazeera, „Oštro američko upozorenje Kosovu: Ukinite takse”, Internet:

<http://balkans.aljazeera.net/vijesti/ostro-americko-upozorenje-kosovu-ukinite-takse?fbclid=IwAR2JgJ8ihsDFbxKUQq8SKShZ7x5VKVDdFaqR9ICD1zWXl3jB2Ps3NXdH5t>, pristupljeno: 17.02.2019.

B92, „Svi su iskoristili, Slovenija povećala izvoz 123%”, Internet:

https://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2019&mm=01&dd=31&nav_id=150020, pristupljeno: 17.02.2019.

Danas, „Ljajić: Šteta od taksi 90 miliona evra”, Internet: <https://www.danas.rs/ekonomija/ljajic-steta-od-taksi-90-miliona-evra/>, pristupljeno 17.02.2019.

RTS, „Drač od danas postaje i luka kosovske carine”, Internet:

<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/3388071/drac-od-danas-postaje-i-luka-kosovske-carine.html>, pristupljeno: 15.02.2019.

Stevan Rapaić, *Svetska trgovinska organizacija i preduzeća u spoljnoj trgovini*, Ekonomski fakultet, Beograd, 2013, str. 32.

Večernje novosti, „Vučić posle sednice saveta: Nećemo uzvraćati – hoćemo da ostanemo pouzdan partner; Obavestićemo svet i zaštititi Srbe na KiM”, Internet:

<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno>, pristupljeno: 21.11.2018.

Večernje novosti, „Nepriostojna ponuda SAD – Srbija odbija zahtev Trampa”, Internet:

<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/politika/aktuelno.289.html:777799-Srbija-odbija-zahtev-Trampa>, pristupljeno 17.02.2019.

Politika, „Srpska imovina na Kosmetu vredna 200 milijardi evra”, Internet:
<http://www.politika.rs/sr/clanak/408931/Srpska-imovina-na-Kosmetu-vredna-200-milijardi-evra>,
17.02.2019.

Sandra Davidović, *Privatizacija društvenih preduzeća na Kosovu i Metohiji pod okriljem UNMIK administracije: pregled, ocene, zaključci*, Beogradski forum za svet ravnopravnih, Beograd, 2018, str. 69.

Slobodan Aćimović, „Analiza procesa i modela privatizacije na Kosovu”, Nova srpska politička misao, Internet: http://starisajt.nspm.rs/ekonomskapolitika/2008_acimovic1.htm, pristupljeno: 17.02.2019.